

ФІСУН В. В.,
аспірант кафедри цивільного права
та процесу
(Державний податковий університет)

УДК 347.5
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.12>

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, МАЙНО ЯКИХ ЗНАХОДИТЬСЯ В РАЙОНІ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ

Активні бойові дії на території незалежної України безперервно тривають з 2014 року. Незважаючи на певні політичні домовленості між Україною та Російською Федерацією впродовж 2014-2022 років, увесь цей час право власності українських фізичних та юридичних осіб перебуває у стані порушення і часто не може бути захищено належним чином не лише фактично, а й формально. Ця проблема набула критичного загострення після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року.

Україна, маючи гіркий досвід окупації територій з 2014 року, протягом останніх років розробила правове регулювання задля забезпечення прав і свобод на тимчасово окупованій території України, а також внутрішньопереміщених осіб.

Чинне законодавство покладає відповідальність за завданні збитки на тимчасово окупованих територіях на Російську Федерацію. Водночас, не менш важливим є питання захисту інтересів та свобод, а особливо права власності осіб, майно яких знаходиться ні на тимчасово окупованій території, ні на території, де повноцінну владу здійснюють органи державної влади України: саме території, де ведуться бойові дії (райони воєнних (бойових) дій) зазнають найбільшого пошкодження, руйнування та знищення майна, а тому правове регулювання щодо забезпечення прав на таких територіях потребує окремого ретельного вивчення.

У статті досліджено підходи до поняття «бойові дії» та похідні від нього в контексті територій, де ведуться бойові дії та порушується право власності, існуючі механізми захисту права власності осіб, майно яких знаходиться в районах воєнних (бойових) дій, необхідність надання додаткових гарантій захисту права власності для таких осіб та затвердження порядку проведення обстеження об'єктів нерухомого майна, що знаходяться в районах воєнних (бойових) дій. Здійснено аналіз судової практики з зазначеної проблематики.

Ключові слова: бойові дії, захист права власності, фізичні особи, відшкодування, майно.

Fisun V. V. Regarding the protection of property rights of individuals whose property is located in the area of military operations (hostilities)

Active hostilities on the territory of independent Ukraine have continued constantly since 2014. Notwithstanding certain political agreements between Ukraine and Russian Federation during 2014-2022 the property rights of both Ukrainian individuals and legal entities are in a state of violation and often cannot be properly protected not only actually, but even formally. This problem became crucial after the full-scale invasion on February 24, 2022.

Ukraine, having the bitter experience with occupied territories since 2014, within recent years has developed legal framework to ensure rights and freedoms on the temporarily occupied territory of Ukraine, as well as of internally displaced persons.

Effective legislation assigns responsibility for damage caused on temporarily occupied territories to Russian Federation. At the same time, not less important is the issue of protecting the interests and freedoms, and especially the property rights of persons whose property is located neither in the temporarily occupied territory, nor in the territory where full governance is exercised by the state authorities of Ukraine: precisely the territories where hostilities are taking place (areas of military operations (hostilities)) suffer the greatest damage, destruction and demolishing of property, and therefore the legal regulation regarding the provision of rights on such territories requires a separate thorough study.

The article examines approaches to the concept of “hostilities” and its derivatives in the context of territories where hostilities are conducted and property rights are violated, existing mechanisms for protecting the property rights of persons whose property is located in areas of military operations (hostilities), the need to provide additional guarantees for protection of property rights for such persons and approval of the procedure for surveying real estate objects located in areas of military operations (hostilities). An analysis of case law on the specified issues was carried out.

Key words: *hostilities, protection of property rights, individuals, compensation, property.*

Вступ. Конституція України встановлює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, і право приватної власності є непорушним, а примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості, в той час як примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [1].

Додаткові гарантії закріплюються у Протоколі № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де передбачається, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном і ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [2].

Варто зазначити, що Верховна Рада України у 2015 році прийняла Заяву «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», відповідно до якої відповідальність за дотримання та захист прав і свобод людини на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, фактично окупованих частинах Донецької і Луганської областей як за міжнародним гуманітарним правом, так і за міжнародним правом захисту прав людини покладається на Російську Федерацію [3]. Водночас, здійснивши відступ від окремих статей Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Верховна Рада України не здійснила відступу від прав, що встановлюють гарантії захисту права власності.

Питання захисту права власності фізичних осіб, майно яких знаходиться в районі воєнних (бойових) дій вітчизняними науковцями глибоко не досліджувалося, однак, дотично цієї проблеми торкалися у своїх наукових працях Д. С. Спесивцев, Є. В. Якових, Н. Онищенко, В. Теремецький, В. Біла, Ю. Чечіль, М. Костенко та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження окремих аспектів захисту права власності фізичних осіб, майно яких знаходиться в районі воєнних (бойових) дій.

Результати дослідження. Ключовим у питанні гарантування права власності окремих категорій осіб є Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», який у статті 11 закріплює гарантування права власності та правовий режим майна на окупованій території [4]. Обсяг

гарантій передбачає збереження за особами права власності та інших речових прав на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території, якщо таке майно набуто відповідно до законів України. Дія таких гарантій поширюється на майно, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях, які визначені як:

1) сухопутна територія тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, водні об'єкти або їх частини, що знаходяться на цих територіях;

2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилегло до узбережжя континентального шельфу України, внутрішні морські води, прилеглі до сухопутної території інших тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України;

3) інша сухопутна територія України, внутрішні морські води і територіальне море України, визнані в умовах воєнного стану тимчасово окупованими у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку; та

4) надра під та повітряний простір над територіями, що зазначені вище [4].

Відтак, захист права власності на майно, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях, додатково забезпечується гарантіями, встановленими у чинному законодавстві. Більше того, звертається увага, що якщо частина території держави окупована іншою державою, усі збитки, завдані такою окупацією можуть бути покладені на окупанта [5, с. 87].

Проте, у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації у лютому 2022 року, виник ряд питань щодо захисту права власності не лише майна, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях, а й на територіях де велися або ведуться бойові дії. Наприклад, Громадська організація «ДОНБАС СОС» звертає увагу на проблеми з визнанням права власності на майно, що знаходиться на територіях, де відбуваються активні бойові дії, якщо таке право власності було оформлено до 2013 року [6].

Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України було видано Наказ № 309 від 22 грудня 2022 року «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», яким встановлюються такі категорії територій як:

1) території, на яких ведуться (велися) бойові дії, що включає: території можливих бойових дій; території активних бойових дій; території активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси; а також

2) вже згадані тимчасово окуповані Російською Федерацією території України [7].

Чинне законодавство не містить визначення такого поняття як «активні бойові дії» та відповідних територій, де можуть відбуватися такі бойові дії натомість визначаючи лише їх перелік. Більше того, в контексті захисту прав та свобод людини, в тому числі права власності, немає єдиного підходу до поняття «бойові дії».

Варто зазначити, що поняття «бойові дії» закріплено у Законі України «Про оборону України», де воно визначається як форма застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції особливого призначення Національної поліції України для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), і в розрізі застосування цього Закону, використовується поняття «район воєнних (бойових) дій» – визначена рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України частина сухопутної території України, повітряного або/та водного простору, на якій впродовж певного часу ведуться або/та можуть вестися воєнні (бойові) дії [8]. Відтак, існує розбіжність у застосуванні термінології в цій сфері, оскільки наразі різні органи державної влади можуть затверджувати окремі переліки територій, на яких ведуться бойові дії, що може вплинути на можливість та ефективність захисту права власності.

Варто звернути увагу, що серед науковців також відсутній уніфікований підхід до застосування поняття «бойові дії» та похідних від нього, наприклад «активні бойові дії». Є.В. Якових, аналізуючи питання відшкодування шкоди, спричиненої під час активних бойових дій на території України, не визначає суть поняття «активних бойових дій» [9, с. 106], а О. Водянніков доходить висновку про те, що під час ведення активних бойових дій на території, де вони ведуться, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, не застосовується, в той час як наприклад Міжнародний пакт про громадянські і політичні права продовжує свою дію [10]. Проте, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права не закріплює нормативних основ щодо захисту права власності та гарантій його дотримання.

О. Водянніков також вказує на те, що законодавство та правозастосовна практика інших країн не закріплюють нормативні положення, що встановлювали би цивільну відповідальність і обов'язок компенсації за шкоду, спричинену в районі активних бойових дій, а держави, якщо і погоджуються компенсувати таку шкоду, то роблять це з доброї волі, а не юридичного обов'язку (наприклад, США) [10]. Однак, неможливість застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у районі воєнних (бойових) дій не може обмежувати права щодо захисту права власності особами, де такі бойові дії можуть тривати протягом дуже довгих строків.

Важливим у контексті цього питання є висновок Верховного Суду, висловлений у 2022 році, де було зазначено, що «РФ, вчинивши неспровокований та повномасштабний акт збройної агресії проти Української держави, численні акти геноциду Українського народу, не вправі надалі посилалися на свій судовий імунітет, заперечуючи тим самим юрисдикцію судів України на розгляд та вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої такими актами агресії фізичній особі громадянину України. Верховний Суд виходить із того, що названа країна-агресор діяла не у межах свого суверенного права на самооборону, навпаки віроломно порушила усі суверенні права України, діючи на її території, а тому безумовно надалі не користується у такій категорії справ своїм судовим імунітетом» [11]. Після прийняття цього висновку, науковцями було звернуто увагу, що до вже існуючих двох можливостей відшкодування шкоди шляхом подачі цивільного позову до держави Україна або подачі цивільного позову в межах кримінального провадження, додалася опція звернення з цивільним позовом до держави-агресора [12, с. 527]. Таким чином, Верховний Суд, не розрізняючи поняття «бойові дії» та похідні від нього, звернув увагу на те, що будь-яка шкода завдана фізичній особі внаслідок агресії Російської Федерації, має бути відшкодована, а Російська Федерація у таких справах не може посилаватися на свій судовий імунітет.

При цьому, наявність значної кількості судових справ, де позивачам-громадянам України було задоволено вимоги щодо відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди з Російської Федерації, не свідчить про безумовність задоволення таких вимог. Наприклад, в одному з рішень зазначається, що «суд не бере до уваги посилання позивача на те, що неможливість використання майна за призначенням є аналогією знищення майна... Посилання позивача на спричинення матеріальної шкоди у зв'язку з неможливістю користування та розпоряджатися своїм майном у зв'язку зі збройною агресією РФ, є фактично посилання на спричинення йому моральної шкоди, про яку останній не заявляє» [13]. Таким чином, доведення факту знищення майна було покладено на позивачів-громадян України, що значною мірою ускладнено для осіб, майно яких знаходиться на території, де ведуться бойові дії.

Конституцією України визначено не лише рівність людей та громадян у своїх правах, а й рівність усіх суб'єктів права власності перед законом [1]. Відтак, будь-які обмеження щодо захисту права власності в залежності від режиму території може тлумачитися як дискримінація. У свою чергу, права та свободи щодо права власності мали б бути не обмеженими, а навпаки підкріплені додатковими гарантіями як це, наприклад, передбачено для тимчасово окупованих територій.

Повертаючись до визначення поняття «бойові дії» та похідних від нього в контексті захисту права власності, пропонується розглянути єдиний підхід, яким застосувати вже існуюче визначення поняття «бойові дії», передбачене Законом України «Про оборону України»,

а також застосовувати поняття «район воєнних (бойових) дій» до тих територій, де ведуться або можуть вестися бойові дії як це визначено Законом України «Про оборону України» [8].

За умови відсутності визначення поняття «активні бойові дії», жителі таких територій не отримують жодного окремого статусу або пріоритету, що міг би надати додаткові гарантії для захисту їх права власності.

Важливим у цій сфері стало прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», відповідно до якого було визначено правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [14] та до прийняття якого фактично був відсутній систематичний та структурований механізм компенсації збитків особам, постраждалим від агресії Російської Федерації [15, с. 322].

Відповідний нормативний акт дозволяє фізичним особам, які є громадянами України отримати компенсацію за пошкоджені або знищені об'єкти нерухомого майна за умови наявності рішення комісії з розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна [14].

Норми цього Закону оперують поняттям «район воєнних (бойових) дій» та що найважливіше у Прикінцевих та перехідних положеннях містять вимогу до Кабінету Міністрів України забезпечити визначення особливостей проведення обстеження пошкоджених та знищених об'єктів нерухомого майна, які знаходяться на територіях територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій (у тому числі із застосуванням інформаційних продуктів дистанційного зондування Землі, зокрема космічної зйомки) [14].

Наразі, Кабінетом Міністрів України розроблено, однак не затверджено відповідний порядок проведення обстеження окремих категорій об'єктів нерухомого майна, що знаходяться на територіях територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), в тому числі із застосуванням інформаційних продуктів дистанційного зондування Землі [16]. Відповідно, аналізована вище проблема щодо уніфікації термінології у цій сфері потребує приділення їй додаткової уваги в контексті відшкодування збитків щодо пошкоджених або знищених об'єктів нерухомого майна. До того ж, значне прострочення щодо затвердження відповідного нормативного документу призводить до порушення прав осіб, майно яких перебуває в районі воєнних (бойових) дій.

Також, варто звернути увагу на пріоритетне право на отримання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна [14]. Слід зазначити, що особи, майно яких знаходиться на території, де ведуться бойові дії перебувають у найбільш невизначеному становищі щодо подальшої долі їх майна, а тому у разі наявності інформації про те, що їх майно є знищеним, доречним було б віднести їх до пріоритетної категорії осіб, якщо станом на момент подачі заяви про відшкодування таке майно все ще знаходилося на території, де ведуться бойові дії.

Насамкінець, слід наголосити на тому, що аналізований вище Закон дозволяє захистити право власності лише на нерухоме майно, проте регулювання захисту права власності іншого майна (зокрема, рухомого), що може бути знищено або пошкоджено у районі (воєнних) бойових дій, потребує подальшої розробки та систематизації.

Висновки. Для осіб, пошкоджене або знищене майно яких знаходиться у районах воєнних (бойових дій), наразі передбачено декілька механізмів щодо можливості захисту права власності на таке майно. Водночас, існуюча нормативна та практична база не

є досконалыми, а тому такі особи не можуть повноцінно захистити своє право власності, зокрема, у зв'язку з відсутністю:

1) єдиного підходу у законодавстві до визначення поняття «бойові дії» та похідних від нього;

2) затвердженого порядку проведення обстеження об'єктів нерухомого майна, що знаходяться в районах воєнних (бойових) дій;

3) додаткових гарантій захисту права власності щодо майна, яке знаходиться в районах воєнних (бойових) дій, в тому числі пріоритету щодо отримання компенсації у разі знищення нерухомого майна;

4) уніфікованої судової практики щодо питань надання відшкодування за пошкоджене або знищене майно, що знаходиться в районах воєнних (бойових) дій.

Для підвищення рівня захисту права власності осіб, пошкоджене або знищене майно яких знаходиться у районах воєнних (бойових) дій пропонується відповідно:

1) уніфікувати підхід до поняття «бойові дії» та похідних від нього у законодавстві, наприклад, шляхом посилення у існуючих нормативних актах на поняття, визначені Законом України «Про оборону України»;

2) затвердити та запровадити до виконання розроблений Кабінетом Міністрів України порядок проведення обстеження об'єктів нерухомого майна, що знаходяться в районах воєнних (бойових) дій;

3) надати додаткові гарантії захисту права власності щодо майна, яке знаходиться в районах воєнних (бойових) дій, у тому числі пріоритет щодо отримання компенсації у разі знищення нерухомого майна;

4) поглиблювати напрацювання у сфері судової практики.

Додатково, подальшого аналізу та розробки потребує питання захисту права власності осіб на пошкоджене або знищене майно, що знаходиться в районах проведення воєнних (бойових) дій та є відмінним від нерухомого майна.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення 15.02.2024).

3. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»: Постанова від 21.05.2015 р. № 462-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#n9> (дата звернення 15.02.2024).

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#n14> (дата звернення: 18.02.2024).

5. Spiesivtsev D. S. Who should bear the material responsibility for damage or destruction of immovable property during armed conflict? Lessons from Syria for Europe. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 85–88.

6. Підтвердити право власності на нерухоме майно в зоні бойових дій. Які проблеми виникають з житлом, зареєстрованим до 2013 року? URL: https://www.donbasssos.org/pravo_vlasnosti/ (дата звернення: 18.02.2024).

7. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Наказ від 22.12.2022 р. № 309 / Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#n21> (дата звернення 18.02.2024).

8. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 18.02.2024).

9. Якових Є. В. Відшкодування шкоди, спричиненої під час активних бойових дій на території України. Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) / уклад.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 105-109.
10. Мистецтво юридичної війни: шкода, спричинена під час активних бойових дій. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/528385_mistetstvo_yuridichnoi_viynei_shkoda.html (дата звернення: 20.02.2024).
11. Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064> (дата звернення 20.02.2024).
12. Onishchenko, N., Teremetskyi, V., Bila, V., Chechil, Y., & Kostenko, M. (2023). JUDICIAL AND EXTRAJUDICIAL PROCEEDINGS TO COMPENSATE FOR DAMAGES CAUSED BY ARMED CONFLICTS: EXPERIENCE OF UKRAINE. *Lex Humana* (ISSN 2175-0947), Vol. 15(3), P. 522–537.
13. Рішення Тернівського міського суду Дніпропетровської області від 02 червня 2023 року у справі № 194/1513/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111485092#> (дата звернення 20.02.2024).
14. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text> (дата звернення: 22.02.2024).
15. Khmyz, M., Sopilnyk, R., Hudyma, V., Semchuk, Y., & Sopilnyk, L. (2023). Socio-political discourses on war-related damage to ukrainian citizens: Analysis of public policy in the context of court cases. *Amazonia Investiga*, Vol. 12(63), P. 319-329.
16. Проект Порядку проведення обстеження окремих категорій об'єктів нерухомого майна, що знаходяться на територіях територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), в тому числі із застосуванням інформаційних продуктів дистанційного зондування Землі. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjn2rikpcGEAxVfSfEDHdWzC7sQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fmtu.gov.ua%2Ffiles%2F1.2.%2520%25D0%259F%25D1%2580%25D0%25BE%25D1%2594%25D0%25BA%25D1%2582%2520%25D0%259F%25D0%25BE%25D1%2580%25D1%258F%25D0%25B4%25D0%25BA%25D1%2583.docx&usg=AOvVaw3WEyUmFHAbE0-auCUFhGBU&opi=89978449> (дата звернення 22.02.2024).

